

Filozofija odgoja u Hrvatskoj- ostavština tradicionalnog u suvremenom

---

Kahlina, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:844728>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ines Kahlina

**FILOZOFIJA ODGOJA U REPUBLICI HRVATSKOJ-
OSTAVŠTINA TRADICIONALNOG U SUVREMENOM**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ines Kahlina

FILOZOFIJA ODGOJA U REPUBLICI HRVATSKOJ-
OSTAVŠTINA TRADICIONALNOG U SUVREMENOM

Diplomski rad

Mentor rada:

dr. sc. Tomislav Krznar

Zagreb, rujan 2022.

ZAHVALA

Ovim putem želim zahvaliti svima koji su mi bili potpora u ovom dugotrajnom procesu studiranja. Zahvaljujem mentoru koji mi je ukazao povjerenju i čast pristavši me mentorirati. Također, zahvaljujem mentoru na svim njegovim stručnim savjetima i na njegovom strpljenju. Posebnu zahvalnost iskazujem cijeloj obitelji, najviše roditeljima i partneru koji su uvijek bili uz mene i pružali mi podršku od početka do samoga kraja te prijateljima i kolegicama na razumijevanju.

VELIKO HVALA SVIMA!

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
SUMMARY	3
UVOD	4
POVIJESNI OSVRT NA FILOZOFIJU ODGOJA	6
KORIJENI FILOZOFIJE ODGOJA	6
VELIKANI ZNANOSTI	7
POČETCI FILOZOFSKOG RAZMIŠLJANJA O ODGOJU U HRVATSKOJ	8
INSTITUCIJE I ODGOJ NA PODRUČJU DANAŠNJE REPUBLIKE HRVATSKE	11
DOPRINOS CRKVE U PODRUČJU ODGOJA I OBRAZOVANJA	12
FILOZOFIJA ODGOJA U HRVATSKOJ U NOVIJE DOBA	13
<i>PAVAO VUK-PAVLOVIĆ</i>	14
ODGAJATELJ I PITOMAC	15
LICE I ODGOJ	16
INDIVIDUALITET I KOLEKTIVITET	17
VRIJEDNOSTI	18
VLADIMIR FILIPOVIĆ I MILAN POLIĆ	19
PROMJENE U ODGOJU POTAKNUTE SUVREMENIM HRVATSKIM DRUŠTVOM	21
MOGUĆNOSTI KOJE PRUŽA RANI ODGOJ I OBRAZOVANJE	22
ODGOJ ZA SUVREMENO DRUŠTVO	24
MANIPULACIJA PUTEM MEDIJA	25
DRUŠTVENE MREŽE KAO ODGOJITELJI U DANAŠNJE DOBA	26
ODGOJ DJECE I SUVREMENI PRISTUP	28
OBITELJ I ODGOJ	30
ZAKLJUČAK	32
LITERATURA:	34

SAŽETAK

Predmet ovog rada je kroz oči filozofije doživjeti odgoj, njegovu dubinu i širinu koje definiraju put kojim će dijete kročiti kada stasa u odraslu osobu. Paralela između prošlosti i sadašnjosti provučena kroz niti filozofijskog razmatranja dopušta nam da uvidimo odgoj na drugi način.

Prikazan je kratak pregled filozofskih misli o odgoju kroz djela najpoznatijih imena u hrvatskoj povijesti. Počevši od Marka Marulića, preko Nikole Gučetića do nezaobilaznog utemeljitelja filozofije odgoja kod nas Pavla Vuk-Pavlovića. Njegovi stavovi i danas u potpunosti odgovaraju poimanju suvremene filozofije odgoja pa se stručnjaci iz područja odgoja i obrazovanja u svojim tekstovima u velikoj mjeri pozivaju na misli i djela VukPavlovića.

Osvrtom na filozofiju odgoja u Hrvatskoj kroz povijest te suvremeni i tzv. moderni odgoj, ukratko se prikazuje promjena ciljeva odgoja, od tradicionalnog odgoja kao očuvanja vrijednosti do progresivnog odgoja kada puno različitih faktora utječe na odgoj te nužne potrebe odgoja za promjenom i razvijanjem kritičkog mišljenja. Ukazuje se na manipulaciju i na upotrebu manipulacije putem odgoja, medija, društvenih mreža, politike i sl.

Čovjek kao praktičko i stvaralačko biće smisao svoga postojanja nalazi u slobodi. Dakle, do čovjekove je emancipacije moguće doći jedino slobodnim stvaralaštvom, pa stoga i odgoj, da bi bio istinski emancipacijski odgoj mora biti utemeljen na slobodnom stvaralaštvu. Jednako tako, važno je paralelno razvijati sposobnost mišljenja kod djece kako bi u budućnosti mogli primijeniti kritičko mišljenje. Prvi korak ka tome je odgovorno roditeljstvo, odgoj koji poštuje slobode drugih, njeguje različitosti, empatiju, moral i etičnost, ukazuje na stvarne vrijednosti. Drugi korak je institucionalni odgoj koji bi trebao što više njegovati individualni pristup djetetu, prepoznati njegove stvaralačke snage te izbjegavati manipulaciju putem odgoja i u svim drugim segmentima života.

Ključne riječi: odgoj, tradicionalno, suvremeno, filozofija, obrazovanje

SUMMARY

The subject of this work is to experience education, its depth, and breadth, which define the path a child will follow when he becomes an adult through the eyes of philosophy. The parallel between the past and the present drawn through threads of philosophical consideration, allows us to see education differently.

A brief overview of philosophical thoughts on education is presented through the works of the most famous names in Croatian history. Starting with Marko Marulić, through Nikola Gučetić, and to the inevitable founder of our philosophy of education, Pavel Vuk-Pavlović. Even today, his views fully correspond to the understanding of contemporary philosophy of education, so experts in the field of education refer to Vuk-Pavlović's thoughts and work in their texts. Looking back at the philosophy of education in Croatia through history and the contemporary and so-called modern education, the change in the goals of education is briefly presented, from traditional education as preservation of values to progressive education when many different factors influence education and the necessary needs of education to change and develop critical thinking. It refers to the manipulation and the use of manipulation through education, media, social networks, politics, etc.

As a practical and creative being, a person finds the meaning of his existence in freedom. Therefore, human emancipation can only be achieved through free creativity, and therefore education, to be truly emancipatory, must be based on free creativity. Equally, it is essential to simultaneously develop thinking ability in children to apply critical thinking in the future. The first step towards this is responsible parenting, and education that respects the freedom of others, nurtures diversity, empathy, morality, ethics, and points to real values. The second step is institutional education, which should foster an individual approach to the child as much as possible, recognize his creative strengths, and avoid manipulation through education and all other life segments.

Key words: education, traditional, contemporary, philosophy

UVOD

Filozofija je sastavni dio svake grane života pa tako i odgoja. Filozofija odgoja kroz filozofijska razmatranja posvećuje pozornost odgoju te ga stavlja kao poseban predmet zanimanja, bavi se promišljanjima o smislu i biti odgoja. Raspravlja o važnosti odgoja za čovjeka te o sastavnicama koje čine odgoj i naglašava važnost uloge koja se stavlja pred onoga koji odgaja. Cilj filozofije odgoja je ostvarenje osobe u intelektualnom i moralnom kontekstu te također stvoriti osobu koja će biti za društvo i u društvu. Pod tim se misli na aktivno sudjelovanje u svim političkim, ekonomskim i društvenim promjenama.

Na odgoj se može gledati kao na aktivnost koja je usmjerena prema novim generacijama (od strane odraslih) te je ispunjena sadržajima koji omogućuju usmjeravanje mlade osobe prema načelima i vrijednostima društva. Svakom djetetu je potreban razvitak koji je rezultat odgoja da bi kao pojedinac mogao funkcionirati u određenom sustavu ili kulturi. Odgoj podrazumijeva usmjerenost pojedincu, razvitku njegove osobnosti i njegove slobode kao puta ka istraživanju svrhe i samoodređenja. Ciljevi odgoja su osposobiti pojedinca za obnašanje glavnih životnih uloga pomoću kojih zadovoljava svoje potrebe i potrebe društva te tako pridonosi kvaliteti života. Ciljevi se temelje na vrednotama koje su sastavni dio odgojne aktivnosti i samog procesa odgoja. Također se odnose na principe koje treba poštovati ili implementirati, metode koje se trebaju koristiti, kurikulumu koji treba slijediti i načina izvođenja koji se treba usvojiti. Sasvim je jasno da se pogled na odgoj mijenjao kroz povijest. Svako doba je zastupalo metode koje su smatrali primjerenima za odgoj djece i kroz vrijeme razne odgojne struje i metode su pokušale u svojim nastojanjima doći do cilja, odgojiti dijete koje će izrasti u funkcionalnu i kvalitetnu osobu. Iako su se metode mijenjale vrijednosti su ostajale iste sve do suvremenog doba. Primjetna je razlika između prijašnjih i sadašnjih vrijednosti koje se njeguju i usađuju od rane dobi. Demonstrativno odbacivanje tradicije i njenih postulata koje se odnose na odgoj dovelo je do druge krajnosti, kulture popustljivosti. Sve je više zastupljen liberalizam i individualizam koji se iskorištava tako da se miče odgovornost za druge i stavlja se fokus samo na pojedinca. Globalizacija koja nam je otvorila put prema novim i drugačijim saznanjima i mišljenjima također se iskorištava na način da dovodi do otuđenja i odumiranja kulturnih vrijednosti određenih zajednica.

Može li suvremeni pristup odgoju ostvariti onomu čemu stremimo u odgoju djece za budućnost ili je potrebno ostaviti dašak tradicionalnog odgoja? Suvremeni pogledi daju

negativnu konotaciju tradicionalnom smatrajući to konzervativnim i automatski nedovoljno dobrim. Povijest nas je naučila da ekstremni pogledi i odabiri ne daju plodonosne rezultate.

Razliku između viđenja odgoja kroz povijest i danas možemo primijetiti uspoređujući mišljenja stručnjaka iz različitih perioda. Tako je i ovaj rad koncipiran, počinjem sa kratkim povijesnim pregledom istaknutih filozofa koji su se bavili temom odgoja. Prelazim na hrvatske velikane filozofije odgoja i nadograđujem tu temu putem prema suvremenim promišljanjima o odgoju, osvrćući se na modernu tehnologiju i njezine prednosti i nedostatke.

POVIJESNI OSVRT NA FILOZOFIJU ODGOJA

KORIJENI FILOZOFIJE ODGOJA

Filozofija zadire u područje odgoja i obrazovanja od samih početaka svog djelovanja. Odgoj postaje predmet filozofskog promišljanja te time dobiva mogućnost konstantnog propitivanja koje omogućuje novo otkrivanje i mijenjanje područja koje je ionako samo po sebi jedna otvorenost prema budućnosti. Kolijevka filozofijskog razmatranja odgoja i obrazovanja su grčki filozofi koji su postavili temelje ove nauke, čak i stoljećima kasnije sve moderne teorije počivaju na tim davno postavljenim temeljima, ljubav i sloboda stvaraju odnos između odgojitelja/učitelja i odgajnika. Sofisti se smatraju prvim učiteljima zbog svoje predanosti poučavanju. Sofisti su bili veoma okrenuti prema širenju znanja te su ulazili i u druge znanosti kao što su etika, psihologija, retorika te religija. Predstavnici druge struje su oštro kritizirali sofiste smatrajući da njihova teorija ne predstavlja istinsku bit odgoja.

Poznato je kako je Sokrat zastupao stav da je znanje krepost, dakle, moralno i uzorno ponašanje i djelovanje se veže količinu znanja koju osoba upije. U skladu s time, tko griješi, griješi iz neznanja i upravo zbog tog razloga se nemoralno ponaša. Sokrat se, za razliku od sofista, koji su naglasak stavljali na obrazovanje, više osvrnuo na odgoj, u smislu da je promišljao o njemu. Stvorio je put koji zadire duboko u pitanja o svrsi odgoja. Razmatrao je o sadržaju odgoja i načinima odgajanja.

Platon je svakako jedan od „divova“ filozofije odgoja. Njegova djela su prožeta promišljanjem o odgoju. Tako npr. izlaže pojedine faze odgoja, propisuje što se (koje predmete i na koji način) treba učiti u kojoj fazi, zatim komentira sadržaje određene materije i govori o štetnosti koju ovi mogu imati na odgoj djece i mladeži. Platon je odgoj vidio kao sredstvo kojim će ostvariti svoju ideju idealne države, tj. sredstvo za formiranje idealnog građanina. Kada je riječ o cilju odgoja, njegov je stav jasan. Nije cilj odgoja odgojiti osobu u prvom redu kao pojedinca, nego učiniti od njega autonomnog građanina, koji će ponajprije služiti društvu, odnosno državi.

Aristotel je smatrao da je svrha odgoja postizanje kreposti, mudrosti, odnosno moralnog savršenstva. Nadalje govori o intelektualnom i moralnom odgoju koji se i danas najviše naglašava. Cjelokupno obrazovanje i odgoj temelje se zapravo na razvoju i usavršavanju čovjekovih intelektualnih i moralnih sposobnosti. Aristotel je svojevremeno

smatrao da je upravo razum taj koji usmjerava volju na moralno djelovanje, dakle, čini se kako u tom smislu nema napetosti između dviju vrsta sposobnosti.

VELIKANI ZNANOSTI

Jean-Jacques Rousseau predstavlja najznačajnijeg filozofa odgoja nakon Platona. On je napisao djelo koje je posvećeno upravo filozofiji odgoja u užem smislu te riječi, što znači da je filozof u središte interesa postavio upravo odgoj u svim svojim segmentima. Dakle, Rousseau se ne zaustavlja samo na opisivanju fenomena odgoja nego daje konkretne upute o tome kako treba odgajati djecu i mlade. Riječ je o djelu pod naslovom „Emil ili o odgoju”. Novost u njegovom pristupu je svakako naglašavanje prvenstveno prirodnog odgajanja te vidimo naznake i individualizma u razvoju djeteta. Prirodni odgoj bi bio odgoj u kojem se u prvom redu vodi računa o djetetovim prirodnim sklonostima i tempu potrebnom za njihov razvoj te mogućnosti da se one spontano usavršavaju. Pritom Rousseau piše i o negativnom utjecaju kulture koja, prema njegovom mišljenju, uništava djetetovo prirodno stanje i spontanost. Prema Rousseau, upravo kultura i civilizacija predstavljaju najveći rizik za čovjekovo „zdravo odgajanje”.

Immanuel Kant je svoja razmišljanja gradio na grčkim teorijama o odgoju. Prvenstveno je smatrao da je odgoj briga i obitelji i institucija. Za njega su važne sastavnice odgoja bile moralnost, discipliniranje i kultiviranje. Odgoj je izjednačavao sa slobodom pojedinca, kad je pojedinac odgojen tada je autonoman. Autonomija se nije odnosila samo na individualnu slobodu nego i na brigu za druge pojedince.

John Dewey se posvetio onim temama koje su najuže vezane za promišljanja odgoja kao čovjekove temeljne potrebe, poput: obrazovanja kao životne potrebe, vezi između odgoja i društva, načinima i ciljevima odgoja, odgojnim metodama, odgojnim vrijednostima. Kako bi čovjek postao uistinu čovjek u punom smislu te riječi treba mu omogućiti da razvije sve svoje sposobnosti i potencijale. Drugim riječima, potreban mu je odgoj i obrazovanje. Dewey je dijelio mišljenje svog prethodnika, Rousseaua, da dijete od rođenja stvara svijest i navike te oblikuje sebe kao jedinku kroz iskustvo.

Kad smo kod velikana, ne smijemo zaobići ni Johna Lockeja koji je svojim razmišljanjima više okrenut k iskustvenom odgoju. Ideja odgoja kreće od premise da je dijete tabula rasa kada se rodi te se kroz iskustvo dijete izgrađuje. Smatrao je da je odgoj isključivo

zadaća roditelja. Roditelji imaju ulogu odgojiti dijete na način da se brinu za njegovo tijelo i njegov duh, od rođenja pa do odrasle dobi.

POČETCI FILOZOFSKOG RAZMIŠLJANJA O ODGOJU U HRVATSKOJ

Utjecaj velikana filozofije vidljiv je i kod hrvatskih filozofa. Među prvim filozofima na području današnje Republike Hrvatske koji su se dodirnuli teme odgoja djece osjetno se provlači nit vodilja koji su postavili grčki filozofi. S obzirom na kratku povijest Hrvatske države kao samostalne, moramo se osvrnuti na povijesni razvoj iz područja filozofije odgoja uzevši u obzir teritorijalni položaj naše države koji je kroz povijest bio u sastavu ili je pripadao nekim drugim državama ili monarhijama. Pripadnost, pa onda samim time neminovno i utjecaj drugih naroda, tadašnjih politika i režima, odredili su stavove i mišljenja naših najpoznatijih pisaca, filozofa, koji su se bavili područjem filozofije i odgoja. Među prvim književnicima i filozofima koji su se u svojim djelima bavili filozofijom odgoja i promišljali o odgoju i obrazovanju na hrvatskom jeziku su Petar Vergerije, Marko Marulić, Nikola Gučetić. Franjo Marković i Albert Bazala.

Prema Čehoku (1997) Petar Pavle Vergerije je svojim filozofijskim pogledima na odgoj i obrazovanje napravio zaokretnicu u tadašnjem razmišljanju. Doprinio je velikom iskoraku prema humanističkom smjeru razmišljanja o odgoju i obrazovanju. U njegovim promišljanjima vidimo da pravilan odgoj je usko povezan s Bogom i vjerom tj. s poštivanjem Božjih zakona. Odgoj je prema Vergeriju briga roditelja, oni trebaju odgajati svojim primjerom i stegom. Mladi um može vrlo lako skrenuti s puta kreposti te da bi to izbjegli treba um i tijelo držati zaposlenima, opominjati mladež na činjenje ispravnih stvari te oplemenjivati duh. Ono što je utkano u ranoj dobi drži svoju poziciju cijeloga života kao što možemo vidjeti iz njegovih riječi: „Ako netko od mladosti ne bude obrazovan u dobrim umijećima, ili ako bude zaražen krivima, taj će se teško nadati da će u kasnijoj dobi moći ili odbaciti ova kriva umijeća ili zadobiti prava.” (Vergerije prema Čehoku, 1997., str. 3).

Marko Marulić, književnik, pjesnik i nadasve humanist, je u 15. stoljeću u svojim djelima pisao o svojim filozofijskim razmišljanjima. U njegovim djelima vidimo moraliziranje o životnom putu. Znanje je za Marulića nije bilo važno samo po sebi nego mu je svrha bila obrazovati se za život.

Dok Marulić odgoj vidi kao dio etičke znanosti, Petrić kroz odgoj vidi razvoj političke misli i utjecaj na društvenu zajednicu. Franjo Petrić govori da će zakonodavna vlast svojim

zabranama sadržaja koji nisu za dječju dob voditi dijete na put morala, kreposti i vrlina. Utjecaj Petrićevih ideja kasnije nalazimo u djelu Nikole Gučetića „Upravljanje obitelji“.

Među prvima filozofima koju su se osvrnuli i pisali o odgoju je Nikola Vitov Gučetić. Gučetić je obrađivao odgoj u obitelji pošto institucionalizirani odgoj dolazi stoljećima kasnije. Odgoj u mlađoj dobi je za njega bio utiranje puta kojim će dijete krenuti u budućnosti. Vrlo jasno dijeli uloge majki i očeva i utjecaj kojim dominiraju u odgoju djeteta. U središte odgoja male djece stavlja ulogu majke, dok očevi i učitelji nastupaju poslije sedme godine djetetovog života te obrazuju mlade umove. Također, otac je taj koji mora brinuti o novcu tj. o financijskoj sigurnosti cijele obitelji. „Otac koji ne brine za nabavu stvari potrebnih za održavanje svoje obitelji, brzo će je dovesti u nestašicu, te stoga mora biti marljiv u pribavljanju novca i robe...” (Gučetić, 1998., 103 i 105 str.). Majke su te koje svojim čudorednim odgojem hrane tijelo, dušu i um. Čudoredna stega, kojoj su se djeca privikavala odmalena, smatrala se primjerenim načinom odgoja. Odgoj je bio istinski ako je bio odgoj u vjeri i moralu, poštivanju božjih zakona i poslušnosti. Vrednote koje su odgojem utkane u osobnost djeteta biti će mjera čovjeka u budućnosti. Važno je hranjenje duše i u odgoj se provlači kroz cijelo njegovo promišljanje. Osjetimo tu nit kada piše o važnosti glazbe i književnosti, koje svojim utjecajem daju dozu kultiviranja budućem čovjeku. Čistoću uma i duše pokušava održati dajući smjernice koje se odnose na sadržaj koji je primjereno davati djeci, kao što vidimo iz ovih citata: „Majke moraju znati da svojoj djeci u ranim godinama ne smiju pričati ružne i zastrašujuće priče, jer bi njihova djeca, kada dospiju u malo stariju dob mogla postati strašljiva i plaha.” (Gučetić, 1998., str. 185) i „Osim toga, treba vrlo paziti da djeca ne čuju i ne gledaju besramne i nečasne stvari jer će im možda postati sklona, a od sklonosti će prijeći na djelo, a tada će biti teško ispravljati to zlo i usmjeriti ih pravim putem...” (Gučetić, 1998., str. 187). Putovanje k pravom putu prema Gučetiću treba biti ispunjeno radom i nikada ne bi trebalo djecu prepustiti dokolici. Djeci vrijeme treba biti ispunjeno zadržavanjem u nekom časnom, duševnom ili tjelesnom poslu, dok im je tijelo i duh zarobljen u nekom poslu nema mjesta za nečiste misli, također i žestoki neprijatelj je i usamljenost koja nejaki duh hrani neprestanim razmišljanjem o pohoti.

Neizostavno iz oblikovanja mladog dječjeg uma i duše je i primjer koji pružaju roditelji. ”Primjerom svoga života oni će još bolje odgajati i usmjeravati djecu...”(Gučetić, 1998., str. 213). Očevi i majke koji su živjeli ono što podučavaju odgojem biti će uzor djeci koja će koračati stopama svojih roditelja. Oni koji su živjeli i odgajali u ljubavi i plemenitosti će sačuvati plemenitost i dobrotu u svom djetetu, dok oni koji su sijali strah i strogoću lišenu

ljubavi neće ostaviti dugotrajni utisak svog učenja u osobi u koju će se njihovo dijete razviti te ne ono što se smatra odgojem za život neće biti zaživljeno. Uz ljubav ne smijemo izostaviti ni kaznu koja je slijedila ako primjer i riječi nisu bile dovoljne. Jedan od vida kazne je i udaranje šibom. „...budući da poslije neće uzmanjkati ni šiba ako dobrota nije pomogla” (Gučetić, 1998., str. 215). Mlada dob je vrijeme kada treba postaviti dobre temelje za život, tada je duh podatan raznovrsnom oblikovanju te se može utisnuti u njega odgoj koji je hvaljen, pun kreposti i morala.

Nakon Gučetića zapisi o odgoju gledano od strane filozofije javljaju se tek u 19. stoljeću. Franjo Marković je djelovao u drugoj polovici 19. stoljeća. Prema Čehoku (1997) za njega odgoj je bio središte pedagogike, znanosti koja ravnopravno djeluje uz praksu. Uloga pedagogike je bila odgajati i obrazovati jer svako dijete treba vodstvo na svom putu odrastanja da bi posljedično bilo uzorit čovjek. Uz odgoj i obrazovanje, stega je, za Markovića dio trojstva koji daje plodonosne rezultate. „Tako smo do sada istaknuli tri glavna posla, od kojih se sastavlja cjelokupna pedagogika: nauk, odgoj i stegu. Ta tri pojma i posao oko kojih čine tri glavne česti općenite pedagogike.” (Marković prema Čehoku, 1997., str 88.). Prema Basaričeku (1916) Marković se osvrnuo i na odgojitelje. „On je smatrao da je prvi zadatak odgajatelja formirati mišljenje učenika, a to se postiže obukom. Drugi zadatak je odgojem postići pravu volju.”. (Basariček, 1916., str 358.).

Prema Čehoku (1997) Markovićevu ideologiju dijeli i Albert Bazala. Bazala je filozofiju smatrao i teorijskom i praktičnom znanošću jer odgoj je praktičan čin koji nije moguć bez vrijednosti, a vrijednosti nam pruža filozofija. Stoga filozofija nam nudi teoriju koja se usađuje u praksu. Cijenio je slobodu u smislu da odgoj i obrazovanje ne podliježu drugim momentima osim onim uzvišenim.

Prema Čehoku (1997) Stjepan Matičević odgoj razmatra sa psihološkog i socijalnog stajališta. U djelu „Priroda, kultura i odgoj“ ističe kulturološku ulogu odgoja u razvitku osobe. Bavi se sa filozofskog stajališta ulogom odgoja kao spone između prirode i kulturološke okoline pojedinca. „Već je time jasno da odgoj ima posredujuću funkciju: njegova je uloga u prevladavanju nedostataka čovjekovih fizičkih moći (nemoći) u obzorju vrijednosti.“ (Matičević prema Čehoku, 1997., str. 158.).

Čovjek će nastojati ostvariti samog sebe kroz, u prvom redu, zadovoljenje svojih temeljnih egzistencijalnih potreba (polazeći od bioloških, tjelesnih, psiholoških, društvenih, duhovnih i dr.). U tom smislu, smatra se osobito značajnim razviti u čovjeku one sposobnosti po kojima se on izdvaja u odnosu na druga živa bića. Posebnost je čovjeka, slažu se gotovo

svi, upravo u razvoju i usavršavanju njegovih intelektualnih i moralnih sposobnosti. Osobito se naglašava važnost intelektualne i moralne ili etičke dimenzije zato što su intelektualne i etičke vrline upravo one koje nas čine više čovjekom. Čovjek je biće, koje se upravo po intelektualnoj i moralnoj dimenziji razlikuje od svih ostalih bića. Razvijanjem osobe kroz odgoj dosežu se više razine i intelektualne i moralne dimenzije. Ne možemo učiti bez odgoja te stoga se i ne možemo razvijati bez odgoja.

INSTITUCIJE I ODGOJ NA PODRUČJU DANAŠNJE REPUBLIKE HRVATSKE

Reformom školstva u vrijeme bana Ivana Mažuranića te Zakonom iz 1874. godine propisano je obavezno obrazovanje učitelja i tada počinje razdoblje promjena u području predškolskog odgoja.

Prema Serdar (1997) institucionalizirani odgoj veže se uz početak ere industrijalizacije, kada se javljaju ustanove za odgoj djece koje su imale prvotno socijalnu namjenu tj. čuvanje djece dok oba roditelja izvršavaju svoju radnu obvezu. Stoga je i prvotni naziv bio „čuvališta”. Pjestovališta su bila ujedno i zabavišta, objedovališta i skloništa za siromašnu djecu. Takve ustanove (skloništa) su bila pod okriljem crkve, smještene uz ili u sklopu nekog samostana, a kasnije se uključuje i Udruga učiteljica. Uloga prvih institucija, kako je već navedeno, je bila čuvanje djece bez ikakve naznake namjernog odgoja. Odgoj i obrazovanje su još uvijek bili isključivo zadaća roditelja. Ubrzo zadatak zabavišta dobiva dualan značaj: čuvanje djece da bi roditelji mogli obnašati svoje poslovne dužnosti te obrazovna zadaća (pripremanje za školu i život u društvu), s većim naglaskom na obrazovanje nego na odgoj. Učitelj Antun Cuvaj je svojim djelom iz 1880. g. „Rieč o zabavištih“, definirao odgojilišta i odgojna sredstava te da se djeca trebaju dati obrazovanom kadru na razvoj i odgoj. ”Odgoj djeteta u najranijoj dobi odredit će njegov budući život, stoga ga treba povjeriti stručnim tj. obučenim osobama“ (Serdar, 1997., str. 13.). On također govori o važnoj ulozi majke kao odgojiteljice i prve učiteljice u ranim godinama djetetova života. “Majka je prva i najnaravnija učiteljica svoga djeteta; jer ona polaže temelj za sav kasniji odgoj škole, crkve i javnog života.“ (Serdar, 1997., str. 17.).

Godine 1867. otvoren je privatni vrtić gdje će se djeca zabavljati na primjereni način: gradnja kockama, slagati štapiće i krugove, plesati, šivati, izrezivati, pjevati će i gimnasticirati, slušati priče i bajke. Zabavišta pobuđuju u djeci osjećaj za lijepo, istinito i dobro te služe kao priprema za društvo (odgoj za društvo). Zakonom „Naredba ob ustroju

zabavišta” iz 1878. navodi se da je zadatak zabavišta da potpomažu i nadopunjuju kućni odgoj djece te pripremaju za školu. Zabavišta postaju ustanove za boravak djece od treće do sedme godine gdje se zadovoljavaju potrebe za igrom i pravilnim duhovnim i tjelesnim razvitkom. Nije zanemareno ni obrazovanje i uvode se sredstva (igračke) za učenje kroz igru te tako zabavišta postavljaju temelj za daljnje obrazovanje. Sastavni dio odgoja i obrazovanja je bilo i discipliniranje koje se vrlo često provodilo kroz razne oblike kažnjavanja, psihičkog i fizičkog. Najpoznatiji načina fizičkog kažnjavanja su korištenje šibe i klečanje na kukuruzu, . Udaranje šibom u svrhu odgoja i obrazovanja je znalo imati raspon od “šikcima” po dlanu do batinanja. (Serdar, 1997).

Po završetku Drugog svjetskog rata, uspostavom novog političkog režima, mnoge majke se zapošljavaju pa se javlja potreba za otvaranjem prvih dječjih vrtića, odnosno predškolskih odgojno-obrazovnih ustanova na našim prostorima. To je bio preokret koji je drastično promijenio sliku o odgoju. Odgoj, za koji se smatralo da je isključiva odgovornost obitelji, se preselio i u institucije pa se tako institucije sve više odmiču od uloge pukog čuvališta i približavaju se odgojno-obrazovnim ustanovama koje uz zbrinjavanje i njegu djece kao cilj imaju odgoj i obrazovanje. Cilj odgoja i obrazovanja se odnosio na pružanje fizičkog, duhovnog, umnog i estetskog odgoja.

DOPRINOS CRKVE U PODRUČJU ODGOJA I OBRAZOVANJA

U doticanju teme odgoja, nezaobilazno je spomenuti i vjeru i Crkvu. Utjecaj Crkve na odgoj i obrazovanje je enorman. Većina stanovništva na našem području je u vjeri i Crkvi tražila odgovore na problematike u odgoju kroz dugi niz stoljeća. Vrijednosti koje su utkane u odgoj isprepliću se s vjerskim vrijednostima, moral kojem se teži je moral koji je postavila Crkva svojim zakonima. Sva teoretiziranja o odgoju naših filozofa imaju nit vodilju koju je postavila vjera. Kršćanstvo je inspiriralo odgojne teorije tako da vjerske odlike odgoja isprepliću sa pedagozijskom načelima. Dobar čovjek će voditi dobar život samo ako otvori svoj duh prema Bogu i njegovoj providnosti, jer Božja providnost će voditi čovjeka ako je njegova narav u službi kreposti i poštivanju božjih zakona. Stoljećima je vjera, a ponajviše Crkva kao institucija, dominirala domenom odgoja i obrazovanja. U povijesti je Crkva zaslužna za širenje pismenosti među višim i nižim slojevima društva. Svećenici su bili kroz povijest jedni od najobrazovanijih ljudi, slijedom toga otvarali su škole i sirotišta koja su bila u nadležnosti Crkve tako da je i otvaranje prvog takozvanog „pjestovališta” za djecu bila

zasluga Crkve. Briga za odgoj i obrazovanje Crkvi je bila prioritet od samih početaka. Također Crkva se zalagala da uz obitelj, u odgoju sudjeluje Crkva, a i cijela zajednica. Postulati kršćanskog učenja obogaćuju i oplemenjuju svaku odgojnu metodu. Vjerski nauk govori da uz roditeljsku ljubav je potreban i autoritet. Disciplina, pokornost, skrušenost i molitva su vodili do istinskog upoznavanja „vlastitog ja” koje je spremno služiti zajednici. Metode discipliniranja su bile kazne koje su bile u skladu s odgojnim metodama određenog razdoblja. Tada se smatralo da fizička kazna najlakše utaba svoj put u dječju osobnost i sjećanje te stoga najlakše ispravlja neželjene obrasce ponašanja. Vjerske knjige govore o ljubavi prema drugima, milosrđu, praštanju i nesebičnosti, sve se to vjerno pokušalo utkati u dječji duh. Kontradiktornost tih smjerova u odgoju, u to doba, se smatrala pravim putem do izgradnje ličnosti. Ni institucije koje su se otvarale u službi odgoja, odvojeno od institucija Crkve, nisu odvajale odgoj i vjeru. Odgojne ustanove toga doba su pronalazile odgovore o primjerenom načinu ophođenja s djecom kroz vjerski nauk, također govore o važnosti usmjeravanja djece k vjeri. „Razumijeva se, da se uzgojiteljica sa djecom, prije nego započne radnja i zabave Bogu pomoli, a isto tako, prije nego djecu odpusti kući. S toga se mora i pobrinuti, da djeca nauče kratke molitvice i liepe nabožne pjesmice.” (Serdar, 1997., str. 15) . Cilj je bio namjerno odgojno djelovanje koje je utjecalo na pojedinca. Utjecajem na pojedinca se automatski utjecalo i na zajednicu, na društvena uvjerenja i strukturu. Božja riječ vodi prema moralnom i duhovnom uzvišenju koje nas uči kako živjeti za sebe i za društvo. „Prema tome , mi kršćani, budući da smo rođeni u bezgriješnome zakonu i u punoj istini, moramo još više učiniti da naša djeca prije svih svjetovnih znanja uče kršćanski nauk i njegov božanski kult” (Gucetić, 1998., str. 241).

Kusić (1986) u svom članku „Uloga Crkve u odgoju i kulturi danas” iznosi da je altruizam i suzbijanje egoističnih nagona te poticati međusobno pomaganje, razumijevanje i kreposti ono što treba biti bitno u odgoju jer bez takvog odgoja nema razvoja društva ni napretka za budućnost.

FILOZOFIJA ODGOJA U HRVATSKOJ U NOVIJE DOBA

Kroz odgoj se omogućavalo ostvarenje neke „više svrhe“ ili ostvarenja neke ideologije koju su zastupali teoretičari određenog vremena. Tako je vjerojatno od samog početka odgoja, ali se počinje primjećivati i govoriti o manipulaciji kroz odgoj i obrazovanje tek početkom 20. stoljeća. Politička situacija na našim područjima je oblikovala mišljenja mladih umova. Tijekom cijelog procesa obrazovanja, počevši od vrtičke dobi, vrlo brižno se pazilo na cilj i mantre kojih se mora pridržavati. Politika, iako treba biti odvojena od odgoja, je uspijevala vrlo vješto ući u djelokrug odgoja i ukalupiti političke ideologije. Odgoj, koji je proces traženja smisla i svrhe, koji ugrađuje moralnost i vrijednosti kao ono najvrijednije, je postao igra moćnika.

PAVAO VUK-PAVLOVIĆ

Pavao Vuk-Pavlović kojega se smatra ocem hrvatske filozofije odgoja, tu titulu nosi jer je uveo predmet „Filozofija odgoja“ na Zagrebačkom sveučilištu. Vuk-Pavlovićeva filozofija odgoja datira iz prve polovine 20. stoljeća te se s punim pravom može reći da odgovara suvremenim postavkama holističkog gledišta na odgoj. Stvarao je u vremenu kada je autoritet i patrijarh bio u punom jeku, štovalo se tradicionalno i djecu se oblikovalo za društvo. Njegovo promišljanje je okrenuto budućnosti s kritikom na prošlo. On se zdušno zalagao za autonomiju odgojitelja i odgoja, odvojeno od svakog utjecaja, na primjer: politike. On prilazi odgoju kao predmetu istraživanja kojemu je mjesto u samom središtu filozofskog poimanja. On se zalaže da odgoj treba osloboditi okova i dominacije prošlosti i više ga okrenuti u korist budućnosti, kritički upozorava na opasnost podvrgavanja odgoja političkim ciljevima i zahtjevima jer se to kroz vrijeme pokazalo kao pogubno za odgoj i kulturu općenito. Odgoj je vidio ne kao sredstvo za ostvarenje nečega, ičega, nego je za njega odgoj bio svrha samom sebi. Također naglašava da odgoj nije znanje, rad ili neka djelatnost nego proces koji se zbiva u nutrini bića. Za Vuk-Pavlovića riječi „biti čovjek“ je nosilo težinu i značaj, značaj da je čin odgoja postigao i bit odgoja. Autoritet i manipulacija u odgoju su ono što kvari istinsku osobnost odgajnika, ta osobnost će se izdići samo ako je odgoj čin slobode i ljubavi. VukPavlović to opisuje:

„Odgajanje se daje razumjeti samo kao djelovanje iz slobode, a nikako i nipošto kao čin, koji bi u bilo kojem pravcu bio moguć i pod silu, i to ne samo s obzirom na

odgajatelja, o čemu ne treba trošiti riječi, nego isto tako, a možda i u većoj još mjeri, pogledom na pitomca.“ (Vuk-Pavlović, 1996., str. 64).

Odgoj je vrijednosna kategorija. Ljudi se odgajaju ne samo time što stječu potrebna znanja i razvijaju sposobnosti nego i time što se vrijednosno obogaćuju. Odgoj je u biti vrijednosno usmjeravanje, obogaćivanje, oplemenjivanje i izgrađivanje čovjeka. Traži se vrijednosna meta, prema kojoj savršeno odgojno nastojanje kao takvo postaje bivstvenom nuždom. Za Vuk-Pavlovića odgoj ujedinjuje sve vrijednosti koje dostižu buđenje vrijednosnih doživljaja.

ODGAJATELJ I PITOMAC

Proces odgoja je nezamisliv bez sudjelovanja dva subjekta, odgojitelja i odgajanika (pitomca). Svaki od njih predstavlja lice, ta lica su povezana i nastanjuju pedagoški odnos. Odgajanje je partnerski odnos koji je moguć ako odgojitelj dopusti odgajaniku da bude koautor svog vlastitog odgoja. „Da duša ne nasilno, nego služeći se svojom slobodom, da se odredi prema vrednotama i da bira stajalište prema njima, u svom samorazviću ide nekako putem, na koji navraća i potiče druga duša,“. (Vuk-Pavlović, 1996, str. 67). Razvitak kreće iz pitomca i razvija se uz poticaj i podršku odgojitelja. Uzajamnost je je ključ valjanog odgojnog odnosa. „Ne može se odgajati u oštrom i punom smislu ove riječi, gdje je duša pitomčeva ne bi znala, ne bi mogla ili ne bi htjela prikloniti biću odgajateljevu, baš tako kao ni ondje, gdje se odgajatelj ne bi obazirao na narav pitomčevu;“. (Vuk-Pavlović, 1996, str. 64.). Da bi ta podrška bila valjana odgojitelj treba pristupiti tom odnosu u ljubavi i slobodi te odgojitelj treba biti lišen niskih emocija i intencija. Razmišljanje „ovo je samo rad“ ili „radim za novce“ nije ovo čime se može dičiti jedan odgojitelj, sebičnost nije karakteristika koja će biti u definiciji odgojitelja. Lice koje nosi i štuje samo prizemne osjećaje i nema u sebi ljubav za sebe i drugoga, nije lice odgojiteljevo. Vuk-Pavlović piše:

„Kako je međutim ovo snubljenje neizbježna predigra svakome istinskom odgojnom odnošaju, izvan kojeg uopće nema djelatnosti, što bi se moglo nazivati odgojnom, a ono samo izvor svoj i osnov ima u odgajateljskoj ljubavi, smije se doista reći, da se sav odgoj rađa iz duha ljubavi te se samo iz ovog duha i može roditi.“ (Vuk-Pavlović, 1996, str. 77).

Smjernice koje odgojitelja čine odgojiteljem ne dolaze sa ispisanih stranica knjiga nego iz čovjeka, iz njegovog bića i njegove duše. Ne može čovjek dati ono čega nema u sebi. Vuk- Pavlović je navodi:

„I tko ovim upravo metafizično-religioznim duhom ljubavi nije prožet te ne zna jedinom snagom ove ljubavi same naći put k srcu bližnjega, a napose mladeži, tko joj činom ne umije dati izraz i kome se u čitavu biću ne očituje, pa povjerenom mu licu prilazi bez nje te ga ne daruje stalno i nesustalo njenim plodovima ili ne može ili ne će, taj niti jest niti će ikada biti odgajateljem.” (Vuk-Pavlović, 1996, str. 78).

Ako se odgojitelj ne bi obazirao na pitomčevu narav ili se pitomac protivi u svojoj unutrašnjosti, svjesno ili nesvjesno, i ne prihvaća odgojiteljeve metode, ne može se govoriti o odgoju. Odgoj dolazi od uzajamne ljubavi, učenja i poštovanja. Dva lica koja svojevolumno pristupaju odnosu i daju značenje tom odnosu koje proizlazi iz najviših postulata vrline mogu se nazvati odgojitelj i odgajnik.

LICE I ODGOJ

Cijeli proces odgoja ne može se odvojiti od osobnosti (lica), tj. lica ne mogu biti izvan odgoja. Za Vuk-Pavlovića lica su ta koja upijaju ono što im je izvanjsko dano kao što vidimo iz njegovih riječi: „Lica su, koliko su bića umom nadarena, prenosioci visokih i najviših dobara, lica su, kojima se razbuđuje čežnja za vrednotom te diže i jača volja za vrijednosnim doživljavanjem. Lica su, koja tako reći siju sjeme budućnosti i licima treba da budućnost rađaju.“ (Vuk-Pavlović, 1996, str 62.).

Lice se kreira od doživljaja. „Doista je naime lice neko „osebno” tek koliko je upravo skup duševnih funkcija, kojih se zajedničkom nekom jezgrom ili vezom odnosno svjesnosnim izrazom međusobne im zavisnosti može smatrati stalno osebno jastvo, po kojem lice ističe svoju zasebnost i jedinstvenost.” (Vuk- Pavlović, 1996, str. 93).

Odgoj je više od pravila i navođenja na to što je pravo i micanja od onoga što je krivo. Odgoj nije mjerljiv. Odgoj je doživljaj svega onoga što je lice upilo, a odgojitelj dao. Put kojim lice kreće da bi postalo ličnost nazivamo odgojem. „Tako je u tom vidu odgajanja, kako se u svom najsvjesnijem i zato najprimjerenijem obliku neposredno očituje, sved određeno djelovanje lica na lice. „ (Vuk- Pavlović, 1996, str. 90).

MOĆ I LJUBAV

Također, Vuk- Pavlović vrlo jasno govori o odgoju koji ide ili teče u slobodi i ljubavi, o odgoju koji prati odgajnikovu narav. Odgoj je modeliranje zatečenih vrijednosti kroz partnerski odnos. Važnu ulogu pridaje i duhovnoj ljubavi između odgajatelja i učenika, u tom

smislu je odgajateljska ljubav u svojoj srži ljubav prema budućnosti, poučavajući o vrijednostima koje će se preko učenika prenijeti i ostvariti u budućnosti. Takva ljubav ima bezvremensku vrijednost. Isto tako takvu ljubav ne možemo dobiti iskazivanjem prevlasti i moći nad drugim licem. Vuk-Pavlović kaže:

„Ako međutim ne može biti svrha odgajateljeva, da volju pitomčevu lomi i skrši, jer bi se takav postupak protivio samome smislu odgajanja, koje niti ide niti smije ići za tim, da jedno lice dobije prevlast i moć nad drugim, nego mu je naprotiv namjera, da u ljubavi i njenom snagom pitomcu prema rođenoj mu nadarenosti i sklonosti pomogne dići duševno njegovo blago na svjetlo dana, mora, da to bude moguće, individualna osebnost nadarenosti za vrijednosno doživljavanje u pitomca u bilo kojemu pravcu nekako bar pogodovati općoj vrijednosnoj volji odgajateljevoj. „ (Pavlović, 1996 str. 63).

Iz takvog gledišta smisao i sadržaj odgajanja jednako ovise o odgajatelju i pitomcu i ne samo od njegove opće sposobnosti i vrijednosne nadarenosti nego i od njegove voljnosti i slobodne podatnosti. Dakle, odgajatelji i pitomac u jednakoj mjeri sudjeluju u odgoju i jednako su zajednički doprinijeli krajnjem rezultatu odgoja. Odgoj kao takav je odvojen od prisile i utjecaja moći i uzdiže se u slobodi djelovanja.

Poštovanje i davanje slobode te odbijanje ulaženja u ulogu lica željnog moći se ne odnosi samo na čovjeka, također i svaka odgojna ustanova kojoj se ograniči sloboda u radu gubi odgojnu namjenu.

INDIVIDUALITET I KOLEKTIVITET

Individualitet je vezan uz pojedinca, a ne uz zajednicu te zbog toga ne može biti svrha odgoja. Smatra se slobodom koja vodi do sebičnosti, a sebičnost ne posjeduje vrijednosti koje dovode do kultivacije. Bez kultivacije svijet bi krenuo putem distopijske budućnosti. „Individualitet traži kolektivitet.” (Vuk- Pavlović, 1996, str. 109).

Kolektivitet s druge strane je društveni autoritet koji nameće zakone i načela koji odgovaraju društvu, može se shvatiti kao pokoravanje normama nametnutim izvanjskim autoritetima. U takvom ozračju se vrlo lako izgubi osobnost zbog pritiska društva. Ukalupljivanje u okvire zadane izvanjskom pritiskom ne možemo odgajati ono istinsko u djetetu.

Individualizam i kolektivitet djeluju jednako na poništavanje vrijednosti koje odgojem želimo usaditi. Odgoj lišen vrijednosti i vrlina je put u bezličnost. Ekstremni individualizam

vodi u slobodu lišenu pravila, dok ekstremni kolektivizam se može usporediti s podčinjavanjem totalitarizmu. U oba slučaju vrlo jasno se osjeti potreba za moći. „Krajnji individualizam i najširi kolektivizam u zbilji idu usporedo, pa i tendencije prema njima izvire iz istog vrela: obadvoje je samo lice i naličje iste osnovne volje, volje za moći i samovlašću.“ (Vuk-Pavlović, 1996, str. 115 i 116).

Vuk-Pavlović smatra da za odgoj treba ravnoteža između individualiteta i kolektiviteta. Ovaj simbiotski odnos između jedinke i društva omogućava da se i lice i zajednica uzdignu te da se ostvare u svim svojim potencijalima. Vuk-Pavlović to opisuje:

„I kolikogod pripadali zajedno, hoće ipak lice da unatoč tome zajedništvu istakne i očuva svoju zasebnost, da se ne izgubi sasvim u zajednici i da ne utone potpuno u njoj; a i zajednica ne će, da se raspadne u prazno mnoštvo nevezanih jedinaka, već brani duh, što lica veže u jedinstvo, duh, od kojega joj opstanak.“ (Vuk-Pavlović, 1996, str. 87).

VRIJEDNOSTI

Vuk-Pavlović se u svojim radovima razmišljajući o filozofiji odgoja poziva na vrijednosti odnosno vrednote kao osnovno polazište u formiranju svakog pojedinca i kao na nešto najvažnije što odgojitelji trebaju prenijeti ili usaditi u svoje učenike /odgajnike.

Čovjek se razlikuje od svih ostalih živih bića na zemlji jer posjeduje svijest i stoga se ne može zadovoljiti samo pukim postojanjem na ovome svijetu, to jest golim opstankom koji traži samo prilagodbu i prihvaćanje onoga što je već zadano. Čovjek stvara, djeluje i kao takvo biće čovjek uvijek traži smisao i opravdanje svog postojanja u ovom danom životu. Traži punoću koju daje život, ostvarenje zamišljenih vrednota koje ga onda i određuju kao pojedinca. Prema tumačenju Vuk-Pavlovića te vrednote mu daju smjer i ukazuju na put kojim se razvija u kompletnu ličnost jer kad ne bi toga bilo lako se može utonuti u besmisao i prazninu življenja. Jedna od osnovnih životnih vrednota je stvaralaštvo koje može biti usmjereno na sva moguća područja ljudskog djelovanja. Da bi bila priznata i prihvaćena stvaralačka djela potrebno je da su im naklonjene okolnosti, prilike u kojima nastaju i da su shvaćene od drugih. Mnogo je zapreka i faktora koji onemogućavaju prodor stvaralačkih djela, pogotovo novijih i naprednijih od postojećih, to su: neobrazovanost, ograničenost, zavist, taština, bahatost, glupost i sl. Kroz povijest se pokazalo da su stvaralačke namjere rijetko bile prihvaćene bez progona, trzavica i borbe, mukotrpnog dokazivanja i ustrajanja, ali ipak na kraju tom snagom se oblikuje kultura, svijest, povijest. Vrednote koje se vežu uz sam

životni opstanak su na primjer.: zdravlje, snaga, otpornost, veselje i uroda. Njih može doživjeti svaki živi stvor na zemlji, i za to mu nisu potrebne stvaralačke sposobnosti. Ljudske vrednote su usmjerene na područje duhovnosti i kulture, npr. lijepo, dobro, sveto, odgojno i sl., tako se one u različitim sadržajima mogu potpuno individualno formirati i prezentirati.

Iz toga proizlazi da ih ne možemo općenito interpretirati i odrediti jer ovise o povijesnom i kulturnom okviru, geografskom, političkom i sl. Tako se vrijednosti ne mogu unaprijed odrediti i zadati, njih treba uvijek iznova otkrivati. Njihov je smisao dati ljudskom biću sklad i punoću u duhovnom smislu a životu smisao. „...izvornog iskustva bivstvenih vrednota nema na posljetku bez stvaralačkih akata ili mimo njih; ono nastaje tek na osnovu stvaralačke odvažnosti, nadaje se i iskrsava samo po stvaralaštvu.” (Vuk- Pavlović, 2007., str 98).

Prema Vuk-Pavloviću stvaralaštvo proizlazi iz života koji je usmjeren prema određenom smislu i cilju, pa tako kaže da je stvaralaštvo vrijednosna koncentracija a sam je stvaralac upravo opsjednut vrednotama najvišeg stupnja, što ga i pokreće k zadanom cilju.

Međutim isto je tako jasno da je postizanje tog cilja mukotrpan i dugotrajan put i ponekad što je čovjek bogatiji i ispunjeniji pravim dobrima to je svjesniji da je udaljeniji od cilja, odnosno što više širi svoje horizonte i produbljuje znanje to je više svjestan skromnosti tog znanja. Osoba odnosno pojedinac je istovremeno stvaratelj i nosilac vrednota te se on ostvaruje u provedbi tih vrijednosnih ostvarenja, time je to njegovo samoostvarenje značajno kao put k cilju i provođenju vrijednosti u život i dajući mu smisao i ispunjenje. „Vrednote, na osnovu kojih se lice u biti izgrađuje, iskazat će se neposredno ostvarenima, koliko budnu doista doživljajno nazočne.” (Vuk-Pavlović, 2007., str 131.)

Neke vrijednosti mogu se individualno ostvariti dok druge kao npr. čudorednost, odgojne vrijednosti nužno iziskuju interakciju sa drugim osobama i/ili zajednicom. Dakle, svaka vrijednost sama za sebe ne može se ostvariti ako nije uklopljena u cjelokupan vrijednosni sustav i kompatibilna s njim te tek onda može dobiti pravi smisao i svrhu.

VLADIMIR FILIPOVIĆ I MILAN POLIĆ

Utjecaj Vuk-Pavlovića nalazimo i u promišljanjima Vladimira Filipovića. Promišljanje o vrijednosti oduvijek se vezalo uz odgoj i po njemu je to temeljno pitanje pedagogije. Stavovi Vladimira Filipovića, kao i mnogi drugi, navode nas na zaključak da ne može biti istinskog odgoja i obrazovanja bez uvažavanja filozofije, i to ne filozofije kao neke

akademske discipline, već filozofije kao jedne duhovne moći doživljavanja vrijednosti i moći prenošenja te vrijednosti na druge. Prema V. Filipoviću koji u svojoj knjizi tumači filozofiju A. Compta, povezanost filozofije i znanosti je neupitna. Spoznaja mora imati praktičnu funkciju koja se ne ostvaruje samo u gledanju unatrag i tumačenju onoga što se dogodilo već treba ukazivati i ono što će se neminovno dogoditi. Čehok je Filipovićevo razmišljanje o temi odgoja opisao ovako:

„Odgajatelj mora imati jasno postavljen odgojni ideal, on mora znati kamo hoće da bi mogao naći najbrže i najkraće putove. Ne smije se prepustiti nekoj neodređenoj intuiciji ili instinktu. On mora imati jasnu kulturnu orijentaciju, nazor na svijet i život, mora biti upućen u znanstvene rezultate nauka o vrijednostima. Samo tako će moći u određenoj situaciji i danim kulturnim dobrima ukazati na neprolazne vrijednosti, zbog kojih, preko kojih i pomoću kojih treba svog odgajnika voditi. Odgajatelj ne može voditi odgajnika prema cilju koji sam ne vidi.” (Čehok, 1997, str. 271).

Milan Polić (1993) u svojoj knjizi , „K filozofiji odgoja”, govori kako odgoj nije rad koji se odvija prema nekom obrascu, već je to djelatnost nošena stvaralačkom potrebom. Dakle, odgojitelj ostvaruje svoju potrebu prenošenja kulturnih vrijednosti na stvaralački način i zadovoljavanje odgajaničkih također stvaralačkih i drugih potreba. Odgoj da bi ispunio svoju pravu svrhu treba istovremeno zadovoljiti potrebe odgajnika i odgojitelja te također odgoj mora ići putem koji će zadovoljiti i temeljne ljudske potrebe. Zadovoljavajući te potrebe osobe se potvrđuju kao kulturna i slobodna bića, a također i kao ljudska bića. Odgojitelj svojim djelovanjem uvijek želi nešto postići i samim tim vrijednosno djeluje na odgajnika. Odgoj je namjerno i svrhovito djelovanje, ipak odgoj nikada ne može biti do kraja isplaniran u svom djelovanju jer se odvija kao stvaralački čin i neposredno u interakciji, odgoj je dvosmjerna komunikacija. Ako odgojitelj slijedi svoje, ali i odgajnikove potrebe, na taj način razvija odgajnikove mogućnosti. „Odgajatelj koji želi odgajati, dakle, i sam mora biti otvoren odgoju, spreman da se mijenja i da se razvija zajedno s onima koje odgaja...” (M. Polić, 1993., str.20) Povezanost između odgojitelja i odgajnika koja je potrebna za ostvarenje procesa odgoja nije moguće ostvariti bez razvitka obje sudjelujuće strane. „...razvitak odgajaničkih moći otvara nove mogućnosti ne samo njemu nego i njegovom odgajatelju, a to znači da odgajatelj odgojem posredno stvara uvjete vlastitog razvitka, odnosno da je odgoj u biti uvijek i samoodgoj po kojemu ponovno i odgoj biva omogućen „ (M. Polić, 1993., str.20)

Ako kažemo da i manipulacija ima svoju svrhu, ali ona je u tom slučaju jednosmjerna obrada s ciljem kontroliranja i poslušnosti, a tu onda nema mjesta za stvaralaštvo koje treba

slobodu za ostvarenje. Bez uvjeta slobode djelovanja odgojitelja i odgajnika odgoj nije moguć. Odgoj kao takav uvijek treba uvažavati i razvijati sposobnosti onih strana koje u njemu sudjeluju, odnosno utemeljen je na uvažavanju drugog kao drukčijeg, autonomnog i slobodnog bića. To bi, prema Poliću (1993) značilo da je odgoj uvijek odgoj za pluralizam vrijednosti, različitost mišljenja, načina života i poštivanje tih različitosti treba biti uzajamno. "Odgoj je dakle, stvaralaštvo u traganju za ljudski drukčije mogućim, a ne rutina kojom se jedno ljudski već postojeće opetuje da bi se umnožilo u mnogo istog." (Polić, 1993. str.119)

Sudionici odgojnog procesa su najmanje tri subjekta: odgojitelj, odgajnik i vlast odnosno država ili zajednica tzv. centri društvene moći koji djeluju preko svojih ustanova ili institucija. Prema razmišljanju Milana Polića (2006) mnoga odgojna djelovanja kroz povijest pokazuju onu staru izreku da je često put do pakla popločen dobrim namjerama. Naime ako uzmemo da se prečesto u proteklim razdobljima odgojno djelovalo u cilju i na osnovi „konačnih istina“, a one su se na kraju znale pokazati kao neistine, odnosno djelovanje koje je kao djelovanje prikazano u ime dobra na kraju je rezultiralo zlom, u ime moralnih djela u pozadini je bila politička samovolja i sl. Polić navodi:

„Tek s uspostavom građanskog društva i filozofijom samosvijesti otvaraju se mogućnosti promišljanja odgoja kroz pojmove čovjekove autonomije i osobnosti, te razlikovanje odgoja od manipulacije. A sve veća potreba društva za kreativnim pojedincima posvuda, posebno u privredi, postavlja pred filozofiju zadatak promišljanja odnosa odgoja i stvaralaštva. Kao rezultat toga javlja se i svijest o tome da su vrijednosna i spoznajna sastavnica odgoja nerazdvojne i da se međusobno prožimaju, te da je samo poštujući vrijednosno-spoznajno jedinstvo odgoja moguće poticati i podupirati razvitak odgajnikove osobnosti, a to upravo znači posebnosti, autonomije, slobode i kreativnosti.“ (Polić, 2006., str. 239)

PROMJENE U ODGOJU POTAKNUTE SUVREMENIM HRVATSKIM DRUŠTVOM

Osnivanjem samostalne države 1991. godine donose se dva važna dokumenta koja se odnose na odgoj i obrazovanje „Konceptija razvoja predškolskog odgoja“ i „Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja“. Ovi dokumenti doprinijeli su napretku područja predškolskog odgoja, stvorili su koncepciju koja zagovara jednake mogućnosti, pluralizam, otvorenost prema putu razvijanja i cjelovitost. Također se ruše strogi autoriteti i ističe se poštovanje dječjih prava. Demokratičan i humanistički pristup podiže svijest o potrebama djece. Odnos prema odgoju i prema djetetu se počeo najviše mijenjati i razvijati kako se

društvo sve više okretalo prema demokraciji. Utjecaj političke struje je toliko duboko ukorijenjen u odgoj da se 90-ih godina prošlog stoljeća, iako su se događale velike promjene, nije moglo zaštititi nešto tako čisto kao odgoj od ideologija tog vremena. Podržavajući taj napredak na polju predškolskog odgoja i obrazovanja donesen je „Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi” 1997. godine. Tim zakonom predškolski odgoj i obrazovanje ulaze u sustav odgoja i obrazovanja djece. Definira parametre prema kojima se odvija, skrb, odgoj i obrazovanje djece. Ultimativni dokaz promjena, razvoja i napretka na to području dokazuje i „Nacionalni okvirni kurikulum” iz 2011. godine koji se zalaže za autonomiju djeteta u procesu razvoja i učenja, individualni pristup odgoju i obrazovanju te humanističko i holističko djelovanje u odgoju i obrazovanju. Nažalost, nailazimo na prepreku, praksa i teorija nisu usuglašene. Dokumenti koji se u korak s vremenom u kojem živimo nisu primjer onoga što vidimo u praksi. Pintar opisuje odgojno-obrazovnu praksu kao „previše trom i ustaljen, suviše tradicionalan sustav” (Pintar, 2020, str 92). Odgoj postaje djelatnost koja je individualizirana prema potrebama djeteta i istodobno je socijalnog karaktera koji je usmjeren prema potrebama zajednice. Teorija je postavljena na temeljima demokratičnosti i slijedom toga došlo je do otvaranja odgojno obrazovnih ustanova koje nude različite odgojne pristupe i koncepcije (Montessori, Waldorf, Reggio, internacionalni...). Demokracija je omogućila roditeljima izbor između vjerskih, državnih (javnih) i privatnih odgojno obrazovnih ustanova.

Razvojem demokracije u Republici Hrvatskoj u području predškolskog odgoja i obrazovanja ostvario se značajni napredak koji se nastavlja njegovati i nadograđivati, ali isto tako je osjetno vidljivo da teorija i praksa nisu u potpunosti usuglašene. Taj nesklad znatno utječe na izgradnju dječje osobnosti zbog nesklada u tumačenju vrijednosti. Danas još uvijek susrećemo podjelu na tradicionalni i suvremeni pristup odgoju i obrazovanju.

MOGUĆNOSTI KOJE PRUŽA RANI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Razdoblje ranog odgoja i obrazovanja počinje od rođenja pa sve do polaska u školu. To razdoblje je usmjereno na uvažavanje djetetovih potreba, poštivanje njegove osobnosti i njegovih mogućnosti. Naglasak je na djetetu kao individui, svako dijete ima svoj put razvoja koji se poštuje i uvažava.

Sustav ranog odgoja i obrazovanja brine se o zadovoljavanju primarnih i razvojnih potreba djeteta te ujedinjuje obitelj i druge mikro i makro sustave. Cjelokupni društveni kontekst, ekonomija i tradicija utječu na to u kojoj mjeri će se ostvariti odgoj. Sustav ranog

odgoja i obrazovanja pridonosi ublažavanju negativnih utjecaja koje ti čimbenici mogu aktualizirati i time smanjiti kvalitetu djetetova življenja. Lokalno okruženje i šira društvena zajednica omogućuju svojim informiranjem i akcijama koje poduzimaju jačanje društvene svijesti o važnosti odgoja kao dominirajućeg faktora u djetetovom osobnom razvoju.

Odgojno obrazovni sustav je dizajniran kao podrška i nastavak kućnog odgoja. Danas je više slučaj da za odgoj djeteta nije dovoljan trud roditelja nego i svih institucija koje imaju neku vrstu odgojne i obrazovne uloge. Stoga model koji imaju kod kuće djeca nose sa sobom kroz život uz mogućnost modifikacije koje dobivaju u ustanovama za odgoj i obrazovanje. Sustav odgoja i obrazovanja nije lišen odgojnih dilema, neke od njih su: liberalizam ili autoritarnost, moderan pristup ili tradicionalni pristup, individualizam ili društvo, diferencijacija ili integracija. Svakodnevni izazovi s kojima se susreće sustav za odgojitelje je stepenica koju trebaju premostiti da bi odgoj imao utjecaja. Odgajati na način da se potiče razvoj kritičkog mišljenja, razvoj samokontrole, uspjeh i racionalno prosuđivanje se postiže ravnotežom slobode i kontrole.

Svrha ranog i predškolskog odgoja u instituciji je samoaktualizacija i uspješno zadovoljavanje svih potreba djeteta od dana kada stupa u predškolsku odgojno-obrazovnu ustanovu pa sve dok ne krene koračati školskim sustavom. Programi u odgojno obrazovnim ustanovama se koncipiraju na humanističkom razvojnom pristupu s naglaskom na poštivanju dječjih prava te na socijalnom i prostorno-materijalnom okruženju koje nudi mnoštvo poticaja za razvijanje razvoja djece. Odgojitelji kao nosioci programa moraju imati jasan odgojni ideal koji je čvrsto postavljen u neprolaznim vrijednostima i potkrijepljen znanstvenim činjenicama, na taj način će moći voditi odgajnika kroz proces odgoja. U tom procesu potrebna je prilagodba odgojitelja i odgajnika, individualnost odgajnika treba biti recipročna vrijednostima odgojitelja. Nažalost, izvanobiteljske ustanove još uvijek se ne percipiraju kao odgojno-obrazovne ustanove nego kao ustanove za čuvanje djece. Toj slici društva pripomaže i sustav koji ne ulaže dovoljno sredstava da bi se ono što je na papiru ostvarilo u praksi.

Odgojne institucije (vrtići i škole) imaju glavnu odgojnu ulogu kod djece i mladih i kao takve doprinose njihovom intelektualnom usavršavanju i oblikovanju djece i mladih kao osoba. Nedvojbeno je da svaki odgoj uključuje znanje, ali samo znanje nije dovoljno ako se ne zna adekvatno primjenjivati, za što je opet potrebna volja i djelovanje, kako bi se u konačnici postigao cilj potpunog samoostvarenja osobe.

ODGOJ ZA SUVREMENO DRUŠTVO

Djecu odgajamo za budućnost. Naglasak je na uspjehu, ambicioznosti, konstantnoj utrci za „biti najbolji”. Danas uglavnom prevladava mišljenje kako su ključne sposobnosti upravo intelektualne i stoga je cjelokupan obrazovni sustav fokusiran prvenstveno na njihovo usavršavanje te se odgoj stavio postrani. Promjena u vrijednostima koje usađujemo u dijete dovele su roditelje u razne nedoumice. Vrline kojima su se dičili i vrednote koje su njegovali stoljećima sada više nisu primarne u odgoju.

Shvaćanje da je čovjek autonomni pojedinac, kulturno i slobodno biće i da je upravo on najviši cilj i svrha vlastitog djelovanja počinje mijenjati odnos prema odgoju. Dakle, odgajanje i odgoj kao djelatnost ne trebaju služiti ničemu. Spoznaje se da je čovjeku osim primarne prirodne potrebe za održanjem, urođena i potreba za učenjem. Primjer su mala djeca predškolske dobi koja sve oko sebe znatiželjno propitkuju i ispituju a bez prisile na učenje. Tako se od ranijeg pristupa slušaj, gledaj, pamti, suvremeni odgoj temelji na pristupu istraži, promisli, stvori nešto novo, nešto drugačije.

Neizmjerne je važno kakvi su moralni i etički standardi postavljeni u okruženju u kojem živimo, a koji se uzimaju kao dio kulture, dio tradicije. Također, danas ne postoji usuglašen zajednički etički standard u vezi odgoja jer se on mijenjao tijekom povijesti i razvoja pojedinog društva i njegova uređenja i pod utjecajem društvenih normi, običaja, kulture, znanstvenih spoznaja itd. Ali sam cilj i svrha odgoja nije se dovodilo u pitanje sve do suvremenog doba, kao ni temeljne vrijednosti. Danas se sve više dovode u pitanje temeljne vrijednosti kao rezultat krize u području morala. U našem svakodnevnom životu ljudi zastupaju jedne vrijednosti, a rade suprotno. Moral je danas u praksi u velikoj krizi. Razlozi za takvo stanje mogu biti poticanje individualizma koji prikriva egoizam te uvođenje sumnje u vrijednosti koji su postavljene kao stup temeljac društva. Različita razdoblja su zastupala različite vrijednosti, no kad je riječ o odgoju trebao bi biti konsenzus o zastupanju temeljnih ljudskih vrijednosti, poput istine, jednakosti, pravednosti, dobrote, poštenja, odgovornosti, ravnopravnosti, uvažavanja, tolerancije, empatije itd. Golubović navodi:

“...čini se da su očekivanja koja imamo od odgoja često u nesrazmjeru sa stvarnošću. Jednom riječju, očekuje se postizanje ideala, a to je čovjekovo maksimalno ostvarenje (koje podrazumijeva usavršavanje svih komponenti koje čovjeka čine čovjekom: dakle, njegovo ponajbolje, u prvom redu intelektualno i moralno ostvarenje itd.), a da prije toga nije postignut dogovor oko temeljnih preduvjeta. Koje su perspektive pred nama? Perspektive su, grubo skicirajući: ili čovjekova propast, ili dogovor oko temeljnih

vrijednosti koje će postati platforma za izgradnju čovjeka budućnosti.“ (Golubović, 2021., str. 309)

Da bi se čovjek ostvario u punom smislu svoga bića, da može samostalno upravljati sobom, potrebno je proći kroz dugotrajan proces odgajanja koji mu pruža niz mogućnosti. I kako je već ranije spomenuto, upravo odgoj čini čovjeka čovjekom. No, istinski smisao pokazuje se tek u međusobnoj interakciji čovjeka s drugim čovjekom, što u stvari pokazuje kakvo nam je čovječanstvo uopće. U procesu odgoja, odnosno stjecanja znanja, potrebno je paralelno njegovati intelektualnu i moralnu komponentu kako bi se ostvarile prave vrijednosti. Danas vrlo često susrećemo da se odgojne metode i principi između tih dviju strana vidno razlikuju. To rezultira nesuglasticama, nesnalaženjem, zbunjenošću kod svih sudionika u procesu odgoja, a najviše kod djece.

MANIPULACIJA PUTEM MEDIJA

Promjene u društvu kojima svjedočimo svakodnevno imaju snažan utjecaj na odgoj. Moć medija je toliko velika da utječe na našu svakodnevnicu. Pojava strahova vezanih uz hranu, igračke i ostalo, kako ističe Puškarić (2011), je usko vezana uz medije jer brojni roditeljski strahovi vezani uz dijete kao što su npr. nasilje, cjepiva, štetni aditivi u hrani i druge razne opasnosti života. Za mnoge nerealne strahove odgovorni su mediji koji svojim naglim širenjem dolaze u svaki kutak obitelji, a rezultat toga je da se sve više djeca odgajaju u zatvorenim i ogradenim prostorima te se nadzor nad njihovim aktivnostima značajno povećao.

Izlaganje djece medijskim sadržajima ima i pozitivne i negativne strane. Pozitivne strane su lakša dostupnost edukativnih sadržaja, audio knjige, crtici koji potiču prosocijalno ponašanje. Ne možemo zanemariti negativne strane. Dobno neprimjereni sadržaji koji su puni nasilja, a djeca su im izložena svakodnevno, potiču agresivno ponašanje te vrlo često izazivaju manjak empatije. Djeca na taj način vrlo lako izgube smjerokaz prema pravim vrijednostima. Pasivno izlaganje takvim neprimjerenim sadržajima događa se kroz filmove, crtice, video igrice, glazbene video spotove i kroz mnoge druge medijske kanale. Uz pasivno izlaganje, djeca i aktivno sudjeluju u igricama kao igrači koji ubijaju i muče druge likove na razne načine te za to dobivaju neku vrstu nagrade.

Profit i dobit su dvije najvažnije komponente medijskim moćnicima. Ostvarenje tih ciljeva dovelo je do stvaranja nove skupine potrošača. Profesionalna etika je postala sivo

područje koje je podobno za manipulaciju. Djeca su subjekti koji medijima služe kao potrošači. Marketing je u današnje vrijeme orijentiran na stvaranje djece potrošača. Marketinško oglašavanje vodi se za tim da djeca zbog svoje potrebe za prihvaćanjem od strane njihovih vršnjaka će htjeti imati sve što imaju drugi, sukladno tome roditelji žele da su njihova djeca sretna i kupovati će sve što dijete poželi. Konzumerizam je glavni atribut modernog društva, društva hedonizma i medija. Naglasak je materijalnom. Tako je kroz tehnički i znanstveni napredak došlo do procesa dehumanizacije, od osoba postali smo objekti.

DRUŠTVENE MREŽE KAO ODGOJITELJI U DANAŠNJE DOBA

Živimo u eri informacijskog i tehnološkog vrtloga napretka, vremenu u kojem vladaju društvene mreže. Društvene mreže su mjesto na kojem pojedinci mogu vrlo lako i jednostavno plasirati svoja mišljenja i ideje o bilo čemu, o svakoj temi koja im padne na pamet, za što se sami pozovu da su dovoljno kompetentni dati to mišljenje na uvid i prosudbu drugima. Ti pojedinci svjesno ili ponekad nesvjesno nameću svoj utjecaj, svoju verziju istine ili poluistine. Autori tekstova nisu obvezni dokazivati utemeljenost i istinitost tih svojih natpisa. Doprinos te lakoće izmjene uvjerenja i stavova odrazio se i na temu roditeljstva i odgoja. Većina roditelja najveću količinu informacija dobiva putem socijalnih mreža. Influenseri su danas zbog velike popularnosti ušli u sve sfere življenja tako da njihov utjecaj na odgoj današnjice je sve samo ne zanemariv. Mogućnosti promoviranja svakog segmenta življenja uključujući i odgoj i obrazovanje događaju se na globalnoj razini. Ovakav način može biti dobar način za širenje „poruka” ali samo ako je ona utemeljena u znanosti, ali stvarnost govori da su to većinom osobe koje nisu stručnjaci za odgoj i obrazovanje nego roditelji koji prenose svoja iskustava. Osim što mogu širiti vrijednosno utemeljene činjenice postoji i druga strana, a to je marketing. Influenseri reklamiraju ono za što su plaćeni, a dobro izreklamirani proizvod je ono što privlači pratitelje. Marketing nije obvezan da bude istinit i tako svojim lažnim prikazivanjem obezvređuje vrijednosti na način „sve je na prodaju”. Raspon mogućnosti koje pružaju društvene mreže polako zamjenjuje komunikaciju u realnom prostoru. Kako smo došli do toga da vjerujemo strancu s YouTuba, TikToka, Instagrama, Facebooka, Twittera, Redita i mnogih drugih društvenih aplikacija i stranica bez doze skepticizma. Ključ je da se stvori slika da potpuni stranac je zapravo, u najmanju ruku, poznanik. Mnoge od tih aplikacija su djeci glavni izvor zabave.

U ovom našem brzom ritmu življenja odrasli napise, savjete, ili naprosto nečije stavove o određenoj temi objavljene na društvenim mrežama, uzimaju zdravo za gotovo. Nemaju vremena, a niti volje ili potrebe da malo promisle, preispitaju utemeljenost ili pogotovo posljedice koje će se pojaviti kad prihvaćaju te stavove kao ispravne, savjete kao provjerene, korisne i nadasve kao nešto dobro što će im „popraviti“ ili olakšati život.

VIRTUALNA STVARNOST I NJEN UTJECAJ NA ODGOJ

Nova informatička era je s prelaskom od jednosmjerne komunikacije do višesmjerne komunikacije napravila iskorak prema novoj razini stvarnosti, virtualnoj stvarnosti. Prema onome što navodi Hrvatska enciklopedija (2021), virtualna stvarnost je „prividan okoliš simuliran s pomoću računala te posebnih računalnih periferija i programa, unutar kojega se korisniku omogućuje privid boravka, kretanja, opažanja;..”. O virtualnoj stvarnosti se govori više posljednjih desetak godina, možemo reći da je to proširena stvarnost nadopunjena novim tehnološkim mogućnostima i digitalnim uređajima, a radi na principu prenošenja slike i zvuka, odnosno stvaranju projekcije. Primijeniti se može u raznim područjima života. Virtualna stvarnost pruža osjetilno iskustvo (audio, vizualno, taktilno, mirisno) za pojedinca također pruža i bijeg od realnosti. Virtualna stvarnost ne podliježe ograničenjima koje zadaju vrijeme i prostor.

Primjena virtualne tehnologije našla je svoje mjesto i u domeni odgoja i obrazovanja u ulozi didaktičkog pomagala. Korištenjem virtualne realnosti ili stvarnosti, rješavaju se brojni didaktički problemi teorije poučavanja, primjerice: dostupnost sadržaju u neograničenom prostorno-vremenskom pristupu, pri čemu se aktiviraju učenička osjetila, aktivno stimuliraju misaone aktivnosti i prirodna motivacija za učenje i didaktiku.

Virtualna stvarnost omogućila je promjenu u segmentima ljudskog, fizičkog i kulturnog okruženja, jer omogućuje potpuno nove umjetne, virtualne stvarnosti koje postaju konkurencijom fizičkoj stvarnosti. Ono što je zajedničko virtualnoj i fizičkoj stvarnosti je posredovanje tehnološkog pristupa. Mušanović tvrdi da:

„...obrazovna tehnologija je medij koji samo ne prenosi informacije već i stanovite vrijednosti. Stoga permanentno trebaju biti podvrgnuta promišljanju i dekonstrukciji kako postmoderna obrazovna tehnologija i njeni materijalni i programski alati, tako i naša vjerovanja o tehnologiji i njenom djelovanju posebice na mlade pripadnike društva.“(Mušanović, 2000, str. 16)

Stoga možemo reći da u suvremenom pristupu učenju i poučavanju ključno mjesto zauzimaju primjene novih elektroničkih obrazovnih tehnologija i razvoj nove odgojno-obrazovne infrastrukture u kojoj posebno mjesto zauzima virtualna obrazovna zajednica. U sklopu virtualne zajednice javlja se i virtualan razred, a to je „metafora za elektronički posredovano učenje i poučavanje i istraživanje okoline kreirano uporabom moćne nove informatičke i nastavne tehnologije.

Vidimo da korištenje virtualne stvarnosti ima puno potencijala i benefita u odgoju i obrazovanju ali također ne smijemo zanemariti negativne učinke. Mnogi upozoravaju na opasnosti ove vrste uporabe tehnologije. Najveća briga je stvaranje ovisnosti o virtualnoj stvarnosti te utjecaj na socijalne vještine, koji se manifestira propadanjem socijalne interakcije. Život u simulaciji nas odvaja od realnosti, a virtualna stvarnost je to, simulacija. U tom slučaju kako možemo govoriti o odgoju, koji se veže uz socijalne kontakte i kulturu koja proizlazi iz tih kontakata, kada se gubi doticaj s onim što u velikoj mjeri čini odgoj. Odgoj se ne može odvojiti od realnog života, a virtualna stvarnost pruža upravo to, odmaka od realiteta.

ODGOJ DJECE I SUVREMENI PRISTUP

Priprema djeteta za stupanje u vrtlog života koji je pun izazova zahtjeva primjereni način i pristup odgoju. Kažnjavanje, prijetnje, distancirani i hladni pristup ne donose više rezultate nego stvaraju revoltiranu djecu koja svoj inat pokazuju na neprimjeren način. Poslušnost bez pogovora je stvar prošlosti. Granice u odgoju su prije bile vrlo jasne i krute dok su danas fleksibilne i gotovo nevidljive. Disciplina i stega koja je stoljećima bila glavni alat u odgoju i usađivanju etičkih, moralnih i kulturnih vrijednosti sada je samo puka iznimka. Odgojni pristupi su otišli iz jedne krajnosti u drugu, od strogoće i discipline do nepoznavanja granica. Nedostatak ulaganja u odgoj djeteta roditelji nadoknađuju ispunjavanjem svake dječje želje. Trošenje novca na raznovrsne sadržaje, poklone, igraonice, radionice, kampove i slično postao je akronim za kvalitetnu brigu o djetetu. Trošenje novaca dovodi do toga da roditelj treba još više i više financija osigurati, što dovodi do još manje vremena provedenog s djetetom i sve više materijalnog obogaćivanja. Ponavljanjem istih akcija ostaju i dijete i roditelj u začaranom krugu. Razlog tome je što roditelji se više orijentiraju na poslovni i financijski aspekt života te većinu resursa ulažu u te sfere života tako da im nedostaje vremena i energije za ulaganje napora u odgoj djeteta. Sukladno tome

djeca preuzimaju ulogu roditelja i donose odluke koji nisu na njima da ih donose. Roditelji sve više dopuštaju djeci da budu „šefovi”. Uloge su se okrenule i vrlo je teško roditeljima vratiti se u poziciju glavnog i odgovornog.

Kako onda odgojiti dijete? Stručnjaci naglašavaju važnost emocionalnih odnosa između članova obitelji. Sve češće susrećemo naziv emocionalno topli roditelji. Emocionalno topli roditelji svjesno daju prostora svome djetetu za individualni rast i razvoj, trude se uvidjeti stvari iz dječje perspektive i imati razumijevanja u situacijama koje ima predstavljanju izazov. Takvi roditelji su konstantna podrška svom djetetu. Uz kontinuirano iskazivanje pažnje, brige i ljubavi ne odbacuju postavljanje pravila i granica kao važnu sastavnicu odgoja. Odgojiti funkcionalno dijete koje će biti za sebe i za društvo podrazumijeva poštivanje djetetove osobnosti i prihvaćanje njega kao individue.

Odgoj treba biti usmjeren na razvitak osobnosti i kao takav stvaralački istraživati odgovore koje svaka osobnost u svojoj biti postavlja jer nema gotovih rješenja koja su zajednička za razvoj svih osobnosti. Bit odgoja nije u znanju, nego u ljudskom izgrađivanju i djelovanju. Stoga se odgajanje ne smije svoditi na obrazovanje. U moralnih osoba ono (obrazovanje) pomaže u postizanju vrijednih ciljeva, ali u onih bez izgrađenih moralnih kriterija može biti „opasnim i strašnim sredstvom“ protiv vrijednih ciljeva, kulture, drugih ljudi i ljudske zajednice. Odgoj, a ne obrazovanje, zahvaća čitava čovjeka i vodi do onih dubina ljudskosti na kojima se zasnivaju istinski ljudski postupci. Zato je on krajnji cilj pedagoških nastojanja. Sve više osjetimo da se gubi autoritet roditelja nad djecom, odgoj je postao demokratičan i nekako partnerski odnos. Nestao je jaz strahopoštovanja/poštovanja u odnosu dijete - roditelj, sada je odnos intimniji i prijateljski. Vrlo moderan pristup odgoju zapakirao se u naziv „slobodni odgoj”. Sloboda u pogledima na odgoj te individualan pristup odgoju daju prostora da se dijete samoizgrađuje. To građenje osobnosti kreće od unutarnjih istina i motivatora. Segment samoodgoja se ne vodi onim što je izvanjsko nego onim što je utkano u srž ili bit svakog pojedinca. Takav pristup zahtijeva prihvaćanje i poticanje izgradnje osobnosti, razvijanje vrijednosti koje ima u sebi. Roditeljstvo je postalo jedan od najvećih izazova svakog roditelja, a tome je doprinijelo i to što roditelji sve više biraju popustljivost u odgoju dok s druge strane idu u preveliku kontrolu u smislu zaštite djeteta od izazova svijeta. Takve greške, uključujući i nedostatak kazne, sve više udaljavaju djecu od razvijanja psihičke otpornosti koja im je nužno potrebna za život. Kombinacija te fleksibilnosti u odgoju i fiksiranosti na potpunu zaštitu djeteta dovela je do toga da su djeca oslobođena bilo kakvih odgovornosti. Ne smijemo zanemariti ni promjene koje su doprinijele

promjeni djetinjstva, poslovne dužnosti roditelja i svijet tehnologije u kojem djeca žive te neizvjesnost za egzistenciju izbrisale su kvalitetno provedeno zajedničko vrijeme, kreativnost u igri i cjelokupno okruženje. Fleksibilnost u moralnim stajalištima je izazvala veliku potrebu za duhovnim vrednotama koje su stoljećima bile vodilja u odgoju. Aleksandra Golubović je odlično napisala ono što možemo postaviti kao istinu u današnjem vremenu:

„Budući da živimo u društvu u kojem se događaju stalne promjene i u kojem se iz dana u dan otkrivaju nova znanja, dijete treba neprestano poticati na istraživanje, kritičko promišljanje i vrednovanje svega što ga okružuje. Znanja, čini se, nisu dana jednom zauvijek, ona se trebaju otkrivati i neprestano propitivati, a na taj način otvara se i stalna mogućnost procjene i mogućnosti određivanja naspram vrednota.” (Golubović, 2010, str.22)

OBITELJ I ODGOJ

Razvoj tehnologije je potaknuo modernizaciju te sa sobom donio globalizaciju, urbanizaciju i individualizaciju. Takav preokret u društvu je sa sobom povukao i promjene u obiteljskoj strukturi. Nekako se dogodilo da smo sasvim pogrešno postavili prioritete u našem životu, materijalne vrijednosti nikako ne bi trebale zauzimati prvo mjesto već zajedništvo u obitelji, briga o djeci, bliskost i pomaganje bližnjima.

Obitelj je uvijek bila važna i nezamjenjiva ćelija svakog društva i neizmjenjivo važna kao polazna točka u životu svakog pojedinca primarno zato što odgoj djeteta započinje u krugu obitelji. Roditelji kao primarni skrbnici su uzor koje dijete imitira, oni su model odgoja koje dijete vidi i uzima kao ultimativni zakon.

Moderno roditeljstvo se razvilo utjecajem modernih obitelji. Patrijarhalna obitelj je imala vrlo jasno određene uloge što je uveliko utjecalo na obiteljski odgoj. Tradicionalna obitelj se sastojala od majke, oca, djece te članova šire obitelji koji su obitavali u istom kućanstvu. Danas imamo jednoroditeljske obitelji, istospolne obitelji, obiteljsku zajednicu čine dva ili tri člana te većina živi fizički odvojeno od članova šire obitelji. Tradicionalna se obitelj uvelike razlikuje od današnjeg poimanja obitelji. Stvaraju se tzv. novi modeli obitelji (jedoroditeljske, istospolne i dr.). Unutar takvih obitelji gube se društveni odnosi jer u višebrojnim i proširenim (višegeneracijskim) obiteljima svaki član ima neku svoju ulogu, obaveze i prava unutar te obitelji i doprinosi odgoju pojedinca, obogaćuje njegov život. Zanemarena je uloga djedova, baka, teta, stričeva, a prije svega braće i sestara koje u obiteljima sa dva člana jednostavno nema. U takvim obiteljima se gubi osjećaj pripadanja

zajednici. Daje se prednost ugodnom načinu življenja, komoditetu pojedinca bez potrebe prilagođavanja. Razvija se individualizam (egoizam) i dovoljni smo sami sebi, nitko nam ne treba. Postavimo li pitanje: što ako obitelj kao osnova i temelj svakog društva polako nestaje, kuda mi idemo i kakvo društvo za budućnost gradimo? Nestane li obitelji i njegovanja istinskih vrijednosti, a potenciranjem egocentričnosti, ekonomskog, tehnološkog napretka, gomilanja samo materijalnih vrijednosti, može nas lako dovesti do nestanka civilizacije. Prilog tome su podaci da se u ekonomski razvijenijim zemljama rađa sve manje djece a povećava se broj starijeg stanovništva što je dugoročno neodrživo.

ZAKLJUČAK

Kultura konzumerizma je ušla u većinu domova u Republici Hrvatskoj i napravila vrtoglave promjene u svakom segmentu življenja te je odgoj u današnje doba postao marioneta modernog društva i podložan manipulaciji od strane politike i ekonomije. Ostaci prošlog načina života i odgoja su u tragovima, stoga je potreban novi pogled na odgoj koji će omogućiti djetetu da se razvije u osobu koja će moći prepoznati svoje vrline i vrijednosti i koja će se moći oduprijeti sveprisutnoj manipulaciji. U vremenu kada je život utrka za materijalnim teško se vratiti na iskonsku svrhovitost i smisao života. U svijetu gdje se sve relevantno u životu veže uz postignuće i priznanje, izgubio se i smisao odgoja. Sav duh odgoja se svodi na primitivnu razinu i uloga odgoja u životu djeteta je podcijenjena. Liberalizam i individualizam koji postaju sve popularniji u svim sferama života, ponašanja, odgoja, razmišljanja, polako poništava i obezvređuje moralne i kulturne vrijednosti. U svom nastojanju da djeci osiguramo financijsku stabilnost izgubili smo smjerokaz u odgoju. Izgubili smo svu duhovnu čar i ljepotu odgoja koja je činila da se dijete izgradi u osobu neupitnog morala i obogaćenu vrlinama. Ideali kojima se dijete može voditi su izgubljeni.

Roditelji snose najveću odgovornost za odgoj, stoga postići ravnotežu između odnosa punog ljubavi, poštovanja i topline u kojem se zna hijerarhija i pravila zahtijeva veliki napor i konstantno ulaganje truda. Nije zanemariva uloga odgojitelja ni uloga zajednice koja treba pomoći roditeljima i usmjeravati ih na njihovom putu kroz cijeli proces odgoja. Odgajanje je proces koji uči kako biti tolerantniji, humaniji, pun razumijevanja te kako živjeti zajedno u svijetu multikulturalizma. Sve je važnije da zajedništvo prodiše i da shvatimo da živimo u međuovisnosti o drugima. Započinje era ponovnog otkrivanja i učenja biti bića. Cijelo učenje se odvija kroz odgoj. Nema kulture bez odgoja jer kako dostići vrijednosno ostvarenje, koje je temelj kulture, ako nedostaje komponenta odgoja. Razvoj osobnosti i ljudskog postojanja ne može se ostvariti bez doprinosa koji pružaju odgoj i obrazovanje, a sve to za dobrobit društva i individue.

Nastavi li se trend popustljivosti u odgoju nećemo dostići tu razinu kojoj težimo, stoga je potrebno otvoriti obzore i upiti širinu koja je nam se pruža u obliku informaciji koje nam daje sadašnje vrijeme te informacije koje su sakupljene kroz povijesti. Kao praktičar mislim da bi udruživanje raznovrsnih pristupa te stapanjem u kombinaciju doprinijelo

uravnoteženom odgoju koji bi njegovao vrijednosti tradicionalnog pristupa i liberalnost suvremenog pristupa.

LITERATURA:

1. Basariček, S. (1916) Pedagogija. Povijest pedagogije IV. knjiga. Treće sasvim prerađeno izdanje, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb
2. Bazala, A. (1874) Filozofijski portret Franje Markovića, Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
3. Bazala, A. (2021) Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Pristupljeno: 28. 12. 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=6396>
4. Bezić, Ž. (1978) Kršćanski odgoj pristupljeno: 27.08.2022 <https://hrcak.srce.hr/file/134429>
5. Burić, J., (2010) Djeca kao konzumenti masovnih medija, Etika i tržišna manipulacija potreba mladih, pristupljeno: 20.01.2022. <https://hrcak.srce.hr/file/102386>
6. Buzjak, D. (2016) Virtualna stvarnost i njezine primjene, pristupljeno: 28.03.2022. http://repositorij.fsb.hr/5022/1/Buzjak_2016_zavrzni_preddiplomski.pdf
7. Čehok, I. (1997) Filozofija odgoja, Zagreb: Školska knjiga.
8. Čurić, I. (2021) Odgoj nekad i sada, Učiteljski fakultet Zagreb, pristupljeno: 01.02. 2022. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ufzg%3A826/datastream/PDF/view>
9. Čurković Nimac, J, Osmančević, L. (2021), Etika u marketingu, Sve provjeravajte: dobro zadržite! (1 Sol 5, 21). Kršćanska etika u dijalogu sa suvremenim svijetom. Zbornik u čast prof. dr. sc. Josipa Grbca u povodu 65. godine života. ur. Jerko Valković. Zagreb: Kršćanska sadašnjost
10. Filipović, V. (1979) Novija filozofija zapada, Zagreb: NZ Maticе Hrvatske.
11. Golubović, A. (2010) Filozofija odgoja. Riječki teološki časopis, god. 18. br. 2., pristupljeno: 10.06.2021. <https://hrcak.srce.hr/file/180239>
12. Golubović, A. (2021) O moralnosti i odgoju: Izazovi i perspektive suvremenog odgoja, Sve provjeravajte: dobro zadržite! (1 Sol 5, 21). Kršćanska etika u dijalogu sa suvremenim svijetom. Zbornik u čast prof. dr. sc. Josipa Grbca u povodu 65. godine života. ur. Jerko Valković. Zagreb: Kršćanska sadašnjost
13. Gučetić, N. (1998) Upravljanje obitelji, Zagreb: Biblioteka Scopus.
14. Kalin, B. (1988) Albert Bazala i nastava filozofije, pristupljeno: 20.12.2021. <https://hrcak.srce.hr/clanak/125766>

15. Krznar, T. Zrno s. Marija, T., (). Djelom svjedočiti ljubav, pristupljeno: 15.01.2022. <https://hrcak.srce.hr/218828>
16. Krznar, T. i Filipović, N. (2015). Vrč i šalica, Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, pristupljeno: 25.09.2021. <https://hrcak.srce.hr/file/228285>
17. Kusić, A. (1986) Uloga Crkve u odgoju i kulturi danas, Crkva u svijetu, pristupljeno: 27.08.2022. <https://hrcak.srce.hr/file/128230>
18. Miloš, M. (2020) Razvoj filozofije odgoja kroz povijest i utjecaj na suvremenu filozofiju odgoja, pristupljeno: 15.4.2022. <https://zir.nsk.hr/en/islandora/object/ffst%3A2985/datastream/PDF/view>
19. Miočić, V. (2018) Povijesni pregled filozofije odgoja- utjecaj odgoja na suvremenost, pristupljeno: 20.02.2021 <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri%3A1545/datastream/PDF/view>
20. Mušanović, M. (2000) Postmoderna pedagogija i virtualna stvarnost. u: Rosić, V. (ur), Nastavnik i suvremena obrazovna tehnologija: zbornik radova, Rijeka: Filozofski fakultet
21. Peklić, I. (2013) Franjo Marković: Sveučilište kao duhovna lađa naroda pristupljeno: 02.02.2022. <https://hrcak.srce.hr/file/167920>
22. Pintar, Ž. (2020) Slika suvremenog odgojitelja u paradigmi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, METODIČKI OGLEDI, 27 (2020) 2, pristupljeno: 30.06.2021. <https://hrcak.srce.hr/file/360931>
23. Polić, M. (2006) Zbornik Filozofija i odgoj u suvremenom društvu. Vrijednosno i spoznajno u suvremenom odgoju. Izvorni članak UDK 165.1: 17.022.1. 37.03,
24. Polić, M. (1993) K filozofiji odgoja, Zagreb: Znamen
25. Polić, M. (2006) Činjenice i vrijednosti, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo
26. Polić, M. (2004) Metodički ogledi 11, str. 75-78, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo
27. Posavec, Z. (2012) O filozofiji Vladimira Filipovića pristupljeno: 20.03.2022. <https://hrcak.srce.hr/file/144007>
28. Puškarić, K. (2011) Odgoj djece- najteži posao modernog doba, pristupljeno: 20.01.2022. <https://www.poslovni.hr/lifestyle/odgoj-djece-najtezi-posaomodernog-doba-170258>
29. Schiffler, L.J. (2000) »Filozofijske konotacije hrvatskog realizma«, Dani hrvatskog kazališta, razdoblje realizma u hrvatskoj književnosti i kazalištu, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Književni krug, Zagreb–Split 2000.

29. Schiffler, Lj. (1989) Marko Marulić i filozofija u svijetu enciklopedizma, pristupljeno:

20.11.2021. <https://hrcak.srce.hr/file/150858>

30. Serdar, E. (1997) Zagrebačka zabavišta, Zagreb: Hrvatski školski muzej

31. Strižić, B. (1939) Odgoj i obitelj; Filozofski institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb,

Hrvatska pristupljeno: <https://hrcak.srce.hr/file/90487>

32. Vuk-Pavlović, P. (1996) Filozofija odgoja, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada

33. Vuk- Pavlović, P. (2007), Vrednota u svijetu, Zagreb: Hrvatsko Filozofsko društvo

34. <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/Arhiva/19.%20-%2010.2.a.pdf>, pristupljeno: 05.06.2021.

35. <https://www.zakon.hr/z/492/Zakon-o-pred%C5%A1kolskom-odgoju-i-obrazovanju>, pristupljeno: 22.08.2021.

36. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri%3A1545/datastream/PDF/view>, pristupljeno: 05.06.2021.

37. <https://info.campussonar.com/influencer-marketing-in-higher-ed>, pristupljeno: 05.06.2021.

38. <https://www.finalsite.com/blog/p/~board/b/post/influencer-marketing-higher-edengaging-generation-z>, pristupljeno: 05.06.2021.

39. http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf, pristupljeno: 17.01.2022.

40. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=64795>, pristupljeno: 11.09.2021.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja Ines Kahlina izjavljujem da je moj diplomski rad „Filozofija odgoja u Republici Hrvatskoj-ostavština tradicionalnog u suvremenom“, izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Ines Kahlina

(vlastoručan potpis studenta)